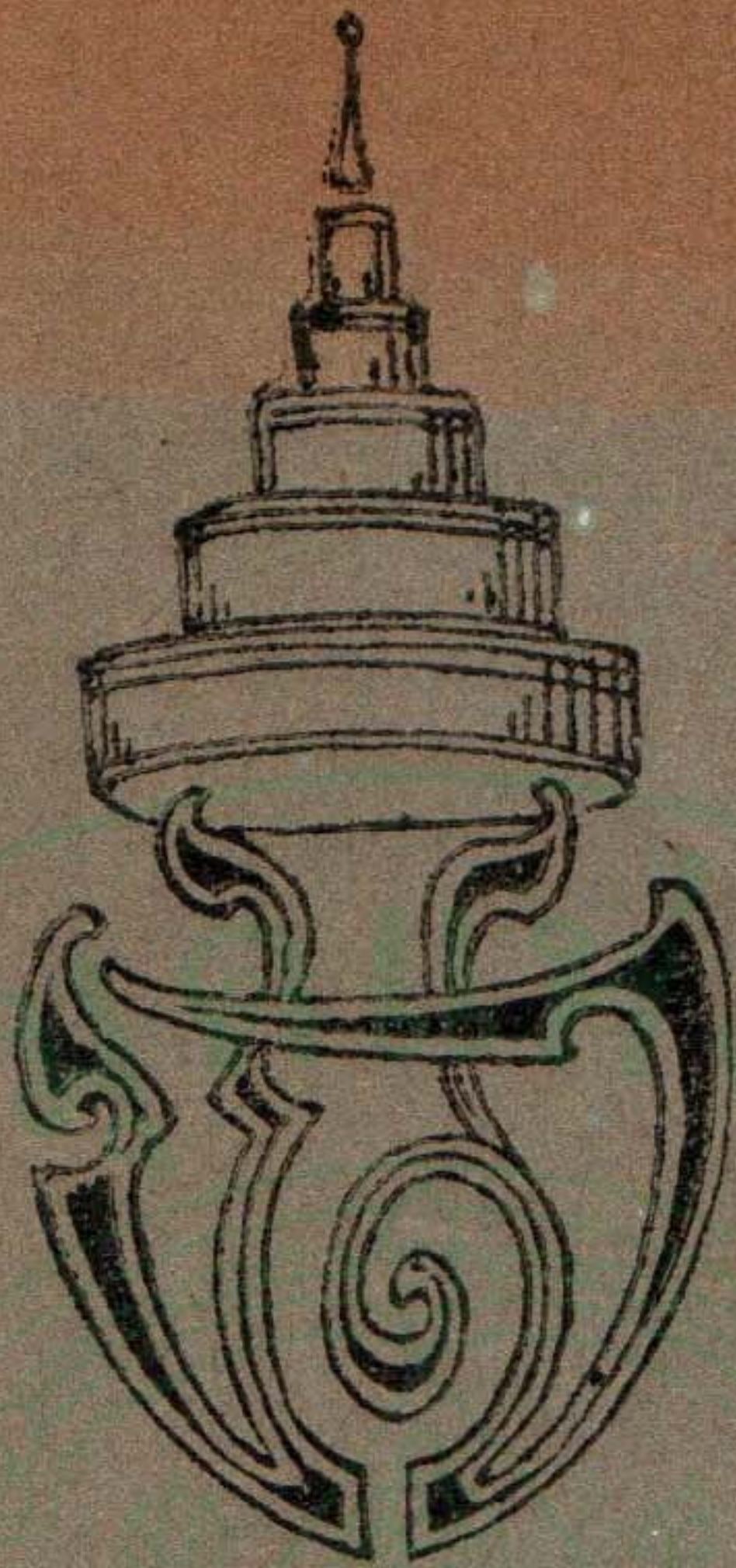

มหาวนวรรณนา

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณ

ทรงแปลอักษรหนึ่ง

สำหรับแจกในวันประสูติ

พ.ศ. ๒๔๗๘

พิมพ์ที่โรงพิมพ์จุฬารัตน

294-3

๓๓๔

ท่านพระครูปลัด

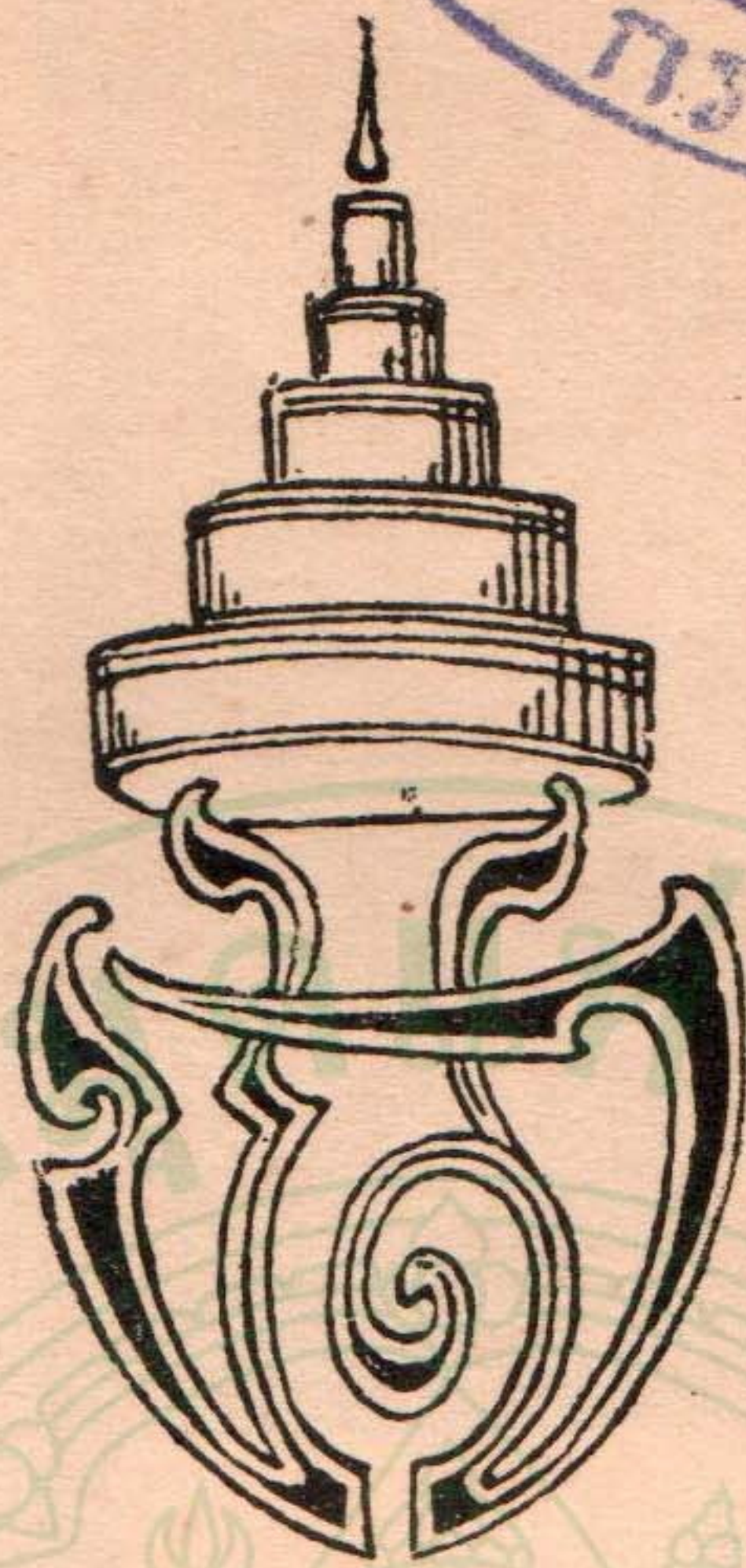
ช. สุตะนิล

1544

AA # 610633

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ร.๘ นครราชสีมา

มหาวนวรรณนา

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์

ทรงแปลอีกครั้งหนึ่ง

สำหรับแจกในวันประสูติ

พ.ศ. ๒๔๗๘

พิมพ์ที่โรงพิมพ์จำรูญผล

เลขที่ 105

๔๔

เลขที่ 294.3184

๗๕๑๒ ๒

เลขทะเบียน

NATIONAL LIBRARY OF THAILAND

๑ 31111018499499 ๗๖

คำนำ

เมื่อข้าพเจ้าแปลเวรต์สันตราชดกที่ ๓๐ พอไปถึงมหาวนวรรณา
ก็ติดศัพท์มากศัพท์ไม่เป็นอันมาก ต้องแปลศัพท์เป็นระนาอไป ดัง
ปรากฏที่พิมพ์แล้วนั้น ในอธิขานัปที่บีกาก็ไม่มีศัพท์จำพวกที่แปลไม่ได้
ไว้ให้แปลได้ อาศัยดิกรชันนารภาษาอื่น แม้มีแปลก็เท่ากับไม่ได้แปล
เช่นแปลว่าต้นไม้ชนิดหนึ่ง ต้นชนิดหนึ่ง ก็ไม่รู้ว่าเป็นต้นอะไรดีดวอไร
ครั้นให้พิมพ์เสร็จแล้วไม่กี่วันก็พบกณทมหาพน ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ
รัชกาลที่ ๕ แปลได้โดยมากมีไม่ได้แปลไม่กี่ศัพท์ ข้าพเจ้าจึงถือ
โอกาสแปลกณทมหาพนอีกครั้ง ๑ ตามพระราชนิพนธนั้น แต่ข้าพเจ้า
ขอออกคำว่า หยิบเอาคำแปลในพระราชนิพนธนั้นมาแปลบางแห่งเกรง
ว่าจะหยิบผิดไปบ้าง ฯ

ถาวนท ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ ได้บำเพ็ญกุศลซึ่งเป็นวันเกิด
ก็จะได้อะแจกหนังสือ ฯ

กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์

วัดราชบพิท

วณท ๑ มกราคม ๒๔๗๗

อธิบายศัพท์บางศัพท์ในมหาพน

หน้า ๑๓๕ บันทึก ๒๐ มธฺ บางท่านแปลว่า ชะเอมต้น ที่จะ
ผิด มธฺก ต่างหากแปลว่า ชะเอมเครือ อย่างเดียวกับ มธฺลฎฺฐิ
และ มธฺก แปลว่า มะทราง ก็แปล ข้าพเจ้าได้แปล มธฺ ว่า ฝั่ง
ไม่มีตัว ตาม อ. แม้พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๔ ก็ทรงแปลว่า ฝั่ง ๆ
ที่จริงก็น่าฉงนอยู่บ้าง เพราะคาถานี้พรรณนาถึงต้นไม้ ทำไมกล่าว
ถึงสัตว์ แต่คาถาหน้าคาถานี้พรรณนาถึงสัตว์ คาถานี้ยังมีศัพท์
กล่าวถึงสัตว์ คือ ฝั่ง ข้างต้นอีกศัพท์ ๑ เกี้ยวมา ๆ

หน้า ๑๓๗ บันทึก ๑๐ อฎฺฐปาทา เวสสันดรที่ปนีแก้วว่า สรภา
มิกา ซึ่งแปลว่า ละมั่ง ชะมด พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๔ ศัพท์นี้
ไม่มีทรงแปล ข้าพเจ้าเข้าใจว่าเพราะจะซ้ำกับที่มีแปลมาแล้วในหน้า
๑๓๖ บันทึก ๑๓ นั้นเอง ๆ

หน้า ๑๓๗ บันทึก ๑๔-๑๕ นาคา โกลฺยจวาทิกา ๒ ศัพท์นี้
แปลอย่างเดียวกันว่า นกหัสติน จึงเว้นเสียศัพท์หนึ่ง เพื่อไม่ให้
ซ้ำกัน ๆ นาคันั้นแปลว่า งู ว่า ข้าง เมื่อประสงค์เป็นนกจึงแปล
ดังนั้น โกลฺยจวาทิก แปลว่า สัตว์ร้องเสียงเหมือนนกกกระเรียน
ประสงค์ความว่า ข้าง เมื่อต้องการให้เป็นนกจึงแปลดังนั้น ๆ

หน้า ๑๓๘ บันทึก ๒๑-๒๒

อเถตถ สกฺขมา สนฺติ

สฺขณฺที นิลคฺวา หิ

ทิสฺสา มณฺชสฺสราสีตา

อณฺณมณฺณํ ปกฺขิโน

บาทที่ ๓ แห่งคาถานี้ มีหลายฉบับไม่ลงกัน ฉบับยุโรปรวมเป็นอันเดียวกัน สฺขณฺที นิลคฺวา หิ ดังนี้ ตามรูปนี้ ก็เห็นเป็นสตรฺลิงคตติยาวิภักติ พหุวจนะ รวมความทั้งคาถาว่า เหล่าสกฺกษชาติมีเสียงไพเราะมีในที่ใกล้สระมูจลินทนั้น ร่ำร้องต่อกันกับเหล่านางนกยูงมีขนคอเขียว เอาความว่านกต่าง ๆ พุดกับเหล่านางนกยูง ดูความก็ไม่น่าจะเป็นเช่นนั้น บางฉบับแยก สฺขณฺที ออกเป็นศัพท์ ๑ ต่างหาก ได้ความว่าพวกนกยูงพุดกับพวกนางนกยูง ดูก็ไม่ค่อยจะถูกนัก ได้ดูแก้ไขในเวสสันดรที่ปนี้ เป็น สฺขณฺที นิลคฺวา หิ ฯ สฺขณฺที แปลตามศัพท์ว่า นกมีหงอน นิลคฺวา ว่า นกมีขนคอเขียว ประสงค์เป็นนกยูงทั้ง ๒ ศัพท์ หิ เป็นนิบาต และท่านอธิบายต่อไปว่า ๒ ศัพท์นั้นไม่ใช่จะประสงค์เป็นนกยูงเท่านั้น เป็นนกเหล่าอื่นก็ได้ เข้าใจว่ามตินี้ได้ความดี จึงแปลรวมทั้งคาถาตามมตินี้ว่า เหล่าสกฺกษชาติมีเสียงไพเราะ มีหงอนและขนคอเขียว มีในที่ใกล้สระมูจลินทนั้น ร่ำร้องต่อกันและกัน

หน้า ๑๓๙ บันทึก ๔-๖ สุว มีซ้ำกันทั้ง ๒ แห่ง ควรไม่แปลเสียแห่ง ๑ แต่เพราะศัพท์นี้แปลได้ ๒ อย่าง คือแปลว่านกแขกเต้านกแก้ว จึงได้แปลไว้ทั้ง ๒ แห่งให้ต่างกันตามที่แปลได้ ฯ

นายทองทศ ไทยานนธ์ ผู้พิมพ์โฆษณา

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ไทยเกษม หน้าวัดราชบพิธ ถนนเฟื่องนคร

๒๐-๑๒-๓๓

มหาวนวรรณนา

(อนุสนธิ์สืบต่อไปนทานประพันธ์เรื่องเป็นคาถาฉบับเป็นที ๓๕๐
ถึงที ๓๕๒ กิ่ง) ว่า

กจฺจนโต โส ภารทฺวาโช อทฺทส อจฺจุตํ อีสํ
ทิสฺวาน ตํ ภารทฺวาโช สมฺโมทํ อีสินา สห

เมื่อชุกพราหมณภารทวาชโคตรไปก็ได้พบพระดาบศซึ่งอัจจุต
มุนีครั้งแรกได้พบท่านแล้วก็นั่งเฝ้ากับพระอัจจุตฤๅษี (ถ้ามว่า)

กจฺจิ นุ โภโต กุสลํ กจฺจิ โภโต อนามยํ
กจฺจิ อญฺเณน ยาเปถ กจฺจิ มุลผลา พหุ

พระผู้เป็นเจ้าไม่มีโรคอาพาธกรรมัง พระผู้เป็นเจ้ามีความผาสุก
ตำราญกรรมัง พระผู้เป็นเจ้ายิ่งอดตภาพให้ไปไปด้วยเดาะหาณดาหาร
ดตรวจกรรมัง มุตผดมีมากกรรมัง

กจฺจิ ทํสา จ มกสา อปฺปเมว สิริสฺปา
วเน พาพมิกากิณฺเณ กจฺจิ ทํสา น วิพฺพติ

เหตือบยงแต่สัตว์เลื้อกคตานมัน้อยกรรมัง ความลำบากในวน
ประเทศอันเกิดอนไปด้วยพาพมฤคไม่ค้อยมีกรรมัง ฯ

พระอัจจุตดาบศมหาโมคคัลล (ด้วยคาถาที่ ๓๕๓ ถึงที ๓๕๔ กิ่ง) ว่า

กุสลญฺเจว เม พฺรเหม อโถ พฺรเหม อนามยํ
อโถ อญฺเณน ยาเปมิ อโถ มุลผลา พหุ

ดูก่อนตาพราหมณ รูปไม่ค่อยมีโรคาพาช มีความสุข ยังอึดต
ภาพให้เป่นไปด้วยเดาะหาผลไม้สดวก แดมุดผลก็มีมาก

อโธ ทัสสา จ มกสา อปฺปเมว สิริสปา

วเน พาพมิกากิณฺเณ หีสา มยฺหํ น วิชฺชติ

อนึ่งเหตอปปยงแดตฺตวเลอกคตานมบ้างก็เล็กน้อย ความลำบาก
ในราวป่าซึ่งเกิดอนไปด้วยพาพมฤคย่อมไม่ค่อยมีแก่รูป

พหุณี วสฺสปฺปคานี อสฺสเม สมฺมโต มม

นาภิชานามิ อฺปฺปนฺนํ อาพาธํ อมโนรมํ

เมื่อรปอยู่ณอาศรมประมาณพรรษาเป่นอันมาก รูปมิได้รู้จัก
อาพาชที่ไม่ยังใจให้ยินดีเกิดขึ้น

สฺวาคตฺตเต มหาปุรເမ อโธ เต อทฺธาคตฺ

อนฺโต ปวิส ภาทฺตเต ปาเท ปกฺขาลยสฺส เต

ดูก่อนตาผู้พงศมหาพรหม ตามาดีแล้ว แดตามาไถดก็เหมือน
ไถด ความเจริญงมแก่ตา ๆ จงเข้าไปภายใน ชำระล้างเท้าของตา

ติณฺฑุกานี ปิยาลานี มธฺเก กาสมาโรโย

ผลานี ชุทฺทกปฺปานิ ภูณฺช พุรເမ วรี วรี

ณะตาพราหมณ แกจงกินผลมะพลับ ผลมะหาด ผลมะทราง
แดผลหมากรเ้า (หรือดวายนดวายนาน) อันเป่นผลไม้มีรสหวาน
เล็กน้อย เดอกกินแต่ทใด ๆ

อิทฺปิ ปานีโย สิตํ

อาภตํ คิริคพฺภรา

ตโต ปิว มหาปุรເမ

สเจ ตฺวํ อภิกงฺขสิ

แนะนำพราหมณ์ นานเย็นนำมาแต่ชอกกฏเขา คาจกิม ถ้าตา
ปรารถนาจะคิม ฯ

ชูชกกถาวตอบ (ด้วยคาถาที่ ๓๘๘-๔๐๐) ว่า

ปฏิกคหิตํ ยํ ทินนํ สพฺพสฺส อคฺฌมฺยํ กตํ
สณฺชยสฺส สกํ ปุตฺตํ สิวีหิ วิปฺปวาสิตํ
ตมहिํ ทสฺสนมากโต ยทิ ชานาสี สัส เม

ดังใดที่พระคุณให้ เปนอันข้าพเจ้ารับ ทำให้เป็นของถึงข้าพเจ้า
ทั้งปวง แต่ข้าพเจ้ามาเพื่อพบพระราชโอรสของพระเจ้าอัญชยมหาราช
ผู้นั้นชาวดีวชัยได้นั้น ถ้าพระคุณทราบจงแจ้งแก่ข้าพเจ้า ฯ

พระอจจุตดาบศกถาวตอบ (ด้วยคาถาที่ ๔๐๑ ถึงที่ ๔๐๓) ว่า

น ภวํ เอติ ปุณฺณตถํ สิวีราชสฺส ทสฺสนํ
มณฺเฑ ภวํ ปตฺถยติ รณฺโณ ภริยํ ปติพฺพตํ
มณฺเฑ กณฺหาชินํ ทาสี ชาลี ทาสญจ อิจฺฉสิ

ไม่ใช่แกมาเพื่อพบพระเจ้าดีวิราชฤษฏมบุญ ชรอยแก่ปรารถนา
พระมเหสีของท้าวเธอซึ่งเปนผู้ยาเกรงพระราชดำริ หรือชรอยแก่อยาก
ได้พระนางกนิหาชินาราชธิดาไปเปนทาสี แดพระชาติราชกุมารไป
เปนทาสี

อถ วา ตโย มาตาปุตฺเต อรณฺดา เนตุมากโต
น ตสฺส โภคา วิชฺชนฺติ ธนธณฺณจ พฺราหฺมณ

แนะนำพราหมณ์ อีกอย่างหนึ่งแกมาเพื่อนำพระราชเทวีพระราช
กุมารกุมารทั้ง ๓ องค์ไปจากบ้าน โภคสมบัติแด่พระราชทรัพย์อัน
ประเสริฐของพระเวศน์นครราชดาบศย่อมไม่มี ฯ

ชูชกพฤตมาจารย์ได้ฟังคำพระอจจุตดาบศ จึงกล่าว (คาถาที่
๔๐๔-๔๐๕) ว่า

อกุทุรูปาห์ โภโต นานิ ยาจิตุมาคโต

สาหุ ทสฺสนมรียานิ สนนินวาโส สทา สุขโ

ข้าพเจ้าไม่ขัดเคืองพระผู้เป็นเจ้าของ เพราะข้าพเจ้าไม่ใช่มาขอ
อะไร ๆ ต่อพระเวศน์นครราชดาบศ การเห็นพระผู้ประเสริฐยังประโยชน์
ให้ดำริ้ง การอยู่ร่วมด้วยพระผู้ประเสริฐนำมาซึ่งความดี

อทิฏฐิปุพฺโพ สิวีราชา สิวีหิ วิปฺปวาสิโต

ตมहि ทสฺสนมาคโต ยทิ ชานาสี สํส เม

พระเวศน์นครผู้พระเจ้าดีวิราชอันชาวดีวิชัยได้ไปแล้ว (ตั้งแต่
นั้นมา) ข้าพเจ้าไม่เคยได้พบ (พระองค์) ข้าพเจ้ามาเพื่อจะพบ
พระองค์ ถ้าพระผู้เป็นเจ้าของทราบจงบอกแก่ข้าพเจ้า ฯ

พระอจจุตมหานันได้ฟังคำชูชกก็เชื่อจึงกล่าวว่า เอาเถิด พรุ่งนี้
รูปจักแสดงประเทศที่ประทับแรมพระเวศน์นครราชดาบศแก่ตา วันนั้นตาจง
อยู่ในที่นั้นก่อน กล่าวนั้นแล้ว ให้ชูชกกินผลตามตจนอิ่ม รุ่งขึ้นเมื่อจะช
หนทางจึงเหยียดมือเบองขวาออกกล่าว (คาถาที่ ๔๐๖ ถึงที่ ๔๑๘ ถึง) ว่า

เอส เสโต มหาพรหม ปพฺพโต คนฺธมาทโน ฯ เป ฯ

จมฺมวาสิ จมา เสติ ชาตเวทํ นมสฺสตี

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ร.๘ นครราชสีมา

๑๒๕

คาถาที่ ๔๐๖ ถึงที่ ๔๑๒ ถึงน เหมือนในคาถาที่ ๓๕๖ ถึงที่ ๓๖๒ ถึง แห่งจุดดวณวรรณนา อันกล่าวแล้ว ผู้ประสงค์จะรู้แปลใน ๕๕ ทน จงดูในทนนเกิด ฯ

กเรริมาลา วิคตา

ภูมิภาเค มโนรเม

สททลา หริตา ภูมิ

น ตตฤทธิสเต รโซ

ดอกกุ่มหัดนเกิดอนในภูมิภาคอนนารนรมย ภาคพื้นเขียวไป ด้วยหญ้าแพรก ชูดอองไม้พุงชนในสถานทนน ๕๕

มยุรควิสงกาสา

ตูลผลสสมุปมา

ติณานิ นาติวตตุนติ

สมนตา จตุรงคูลา

ภูมิภาคนั้นเช่นกันกับดัมผัดนั้น (เพราะอ่อน) คด้ายคอนกยุง ๕๕
หญ้าทงหาดายชนเด่มอกันเพียง ๔ องคุล

อมพา ชมพู กปีตูลา จ

นีเจ ปกกาจุทุมพรา

ปริโกเคหิ รุกเขหิ

วนนติ รติวทุฒน

ไม้มะม่วง ไม้หว่า ไม้มะขวิด แต่มะเดื่อ ตักลงมาจนตำ ราวไฟยังความยินดีให้เจริญเพราะเหล้าต้นไม้อันบริโภคได้

เวพุริยวณณสนนิก

มจณคุมพนิเสวิต

สุจิ สุกนธ สลิล

อาโป ตตฤปิ สนนติ

อาโปชาตุคือน้ำได้คด้ายดีแก้วไฟทูลย ผุงมัจฉาชาติได้พเป็นนิตย สอาดมีกลิ่นหอม (ลงมาแต่ภูมา) ไหลบ่าไปในราวบ้าน

ตสสาวิทุเร โปกษรณ

ภูมิภาเค มโนรเม

ปทุมปปลสณณนา

เทวานมิว นนทเน

สระโบกขรณมีณภูมิภาคนันนารมย์ซึ่งไม่ไกลแห่งพระอาศรม
นั้น ดาตาดไปด้วยบัวหลวงแด่บัวสาย รวกระโน้นทวนอุทยานแห่ง
เทพเจ้าทั้งหลาย (ณดาวดั่งดพิภพ)

ตัญญู อุปปลชาตานิ

ตสมิ์ สรสี พราหมณ

วิจิตรনীลาเนกานิ

เสตานี โลहितกานี จ

แนะนำพราหมณ ในสระนั้นมียอบด ๓ ดี เขียว ขาว แดง
วิจิตรมิใช่ดีเดียว ๆ

พระอรรถกถาพุทธพจน์ว่าสระโบกขรณ ๔ เหลี่ยมอย่างนั้นแล้ว
เมื่อจะพรรณนาถึงสระอันมีชื่อว่ามัจฉลินท จึงกล่าว (คาถาที่ ๔๑ ถึง
ที่ ๔๗๓ ถึง) ว่า

โฆมาว ตตถ ปทุมมา

เสตโสคนุชียะหิ จ

กลมพเกหิ สณฺณโน

มัจฉลินโท นาม โส สโร

ปทุมชาติในสระนั้นขาวดุจแล้วไปด้วยผ้าไหมะ เคียรดาตไปด้วย
ยอบดขาว จึงกลันแต่ปากทอดยอบด สระนั้นชื่อมัจฉลินท

อเถตถ ปทุมมา พุลลา

อปริยุนตาว ทิสฺสเร

คิมฺหา เหมนตกา พุลลา

ชณฺณตคฺฆา อุปตฺถรา

ปทุมชาติในมัจฉลินทสระนั้นบาน ปรางกรวกระไม่มีปริมาณ
บานในคิมหฤตฺถมันตฤตฺถ แม่ไปในน้ำ (ที่ลึก) ประมาณเพียงเข้า

สุรภี สมปวายนติ

วิจิตรปุปฺผสณฺจิตา

ภมรา ปุปฺผคนฺธเณ

สมนฺตามภินาทิตา

กลิ่นวิจิตรตั้งอยู่พร้อมแต่ดอกไม้หอมพุ่งไป เหล่าแมลงภู่
ยินดีเฉพาะโดยรอบด้วยกลิ่นดอกไม้ ฯ

อเถตุ อุตกนตสมิ รุกขา ตัญจนติ พราหมณ
กทมพา ปาตลี ผลุลา โกวิพารา จ ปุปฺพิตา

ดูก่อนตาพราหมณ รุกขชาติตั้งอยู่ล้อมรอบสระมัจฉาทินั้น ถ้วน
แต่มีดอกบาน คือไม้กระทุ่ม ไม้แคฝอย ไม้ทองหลาง

องฺโกรา กจฺจิการา จ ปาริชนฺนา จ ปุปฺพิตา
วารณาวุหนฺนา รุกขา มุจฺฉลินฺทมฺภโต สรี
ไม้แก่นปรู ไม้ดัก ไม้ราชพฤกษ์ (หรือไม้ชะบา) ไม้ฉากพฤกษ์
(หรือ ๒ ศัพท์ ไม้หนาด ไม้ช้างน้าว) (นี้) รอบสระมัจฉาทิน

สิรีสา เสตปาริสา สารุ วาชนฺติ ปทุมกา
นิคฺคณฺทํ สรณิคฺคณฺทํ อสนา เจตฺถ ปุปฺพิตา
ไม้ซีก ไม้เตตปาริธ (อ. เหมือนนกนิการดำต้นขาวใบใหญ่)
(หรือไม้ทงถ่อน) บัวบก ไม้คันทีล่อ (หรือไม้ยางทรายดำ) ไม้
คนทีเขมา (หรือไม้ยางทรายขาว) ไม้ประดู่ ย่อมพุ่งไปได้

ปงฺกุรา พกุลา เสลา โสภณชนา จ ปุปฺพิตา
เกตกา กณิการา จ กรวீรา จ ปุปฺพิตา
ต้นมะค่าไก่ (หรือพยอมน ละคร้อย) ต้นพิกุล ต้นแก้ว ต้นมะรุมน
ต้นการเกด (หรือต้นเกด) ต้นกนิการ ต้นพุท (หรือต้นชะบา)

อชฺชุนา อชฺชุกณฺณา จ มหานามา จ ปุปฺพิตา
สมปฺปฺพิตคฺคา ตัญจนติ ปชฺชนฺเตว กิสฺสุกา

ต้นรูกฟ้าขาว ต้นรูกฟ้าดำ ต้นหมาก (หรือต้นสะทอน) ต้น
ทองกวาว มีดอกบานบนยอดตงอยู่รุ่งเรือง

เสตปณณิ สตตปณณา กทลโย กุสุมภรา

ธนุตกการิ ปุปฺเพหิ สีสปา วารณเห จ

ต้นเตตบณณิ ต้นต้นเบ็ด (หรือต้นตัดตบรณ) ต้นกด้วย
กอดอกคำ ต้นฉำฉา (หรือต้นนมแมว) แดต้นคนทา ต้นประดู่ตาย
(หรือต้นกระทุ่มเตอด) กับต้นนาคพฤษภ (หรือต้นไกร) งามไป
ด้วยดอก

อจฺฉิวา สีพลีรูกษา สลลกีโย จ ปุปฺผิตา

เสตเครุตกริกา มัสสีโกฏฐกุลาวรา

ต้นมะไฟ ต้นขี้หวี ต้นข้างนาว (หรืออ้อยข้าง) ต้นพุทขาว
(หรือพุททรา) ต้นพุทแดง (หรือพุทซ้อน) กอดต้นชาเกล็ด กอดต้น
โกฏฐู แดต้นเปราะหอม ดอนแด่มดอกบานแล้ว

ทหฺรา รูกษา วุฑฺธมา จ อกฺกุฉิลา เจตถ ปุปฺผิตา

อสฺสมํ อุกฺโกโต จินฺตติ อคฺยาคารํ สมฺนตฺโต

พฤษภชาติทั้งหลายในสถานที่ (ตั้งกล่าวมาแล้ว) นั้น กำดัง
รุ่นกุ่ม แก่แล้วกุ่ม ต้นไม้คด บานแล้ว ตงอยู่ริมฝั่งสระมูจจดินทแด
๒ ข้างพระอาศรมบท แดรอบเรือนไฟ ฯ

อเถตถ อุตกนฺตสฺมึ

พหู ขาตา ฝณิซฺชกา

มุกฺคตโย กรตโย

เสวาลิ สีสกํ พหู

แมงดัก (หรือแมงคราด) ถัวเขี้ยว ถัวราชมาศ ถัวแปบ ถัวครึ่ง
เป่นอันมาก เกิดแล้วณริมหน้าที่สระมูจจดินทนั้น

อุทาปวตฺตํ อุลลูลิตํ มกฺขิกา หิงฺคุชาลิกา

ทาสิมกณฺจโก เจตถ พหุ นีเจ กลมฺพกา

น้ำในสระมูจดินทนนกระเพื่อมเนื่องถึงฝั่งน้ำ แมตงฝั่งทงหลาย
(๕ พวกว้าร้องไฟเพราะคอมอยู่ณะกอดอกไม้ที่บ้าน) เรียกว่าหิงคุชาด
รุกขชาติทง ๒ คือไม้ดีเดียดแต่ไม้เตาร้างก็มีณะสระมูจดินทนน ผัก
ทอดยอคเป็นอันมากมีณะเบองค้ำ

เอลมฺพรกสณฺณนา

รุกฺขา ติฏฺฐินฺติ พฺราหฺมณ

สตุตํ ธาริยมานานํ

คณฺโธ เตสํ น นิชฺชติ

ณะตาพราหฺมณ รุกขชาติทงหลายอันเกาส์ติดปกคลุมแล้วตั้งอยู่
กดินแห่งดอกสดีตเป็นอาทิทรวงอยู่ได้ ๑ ค่ำปาดหไม่ขาด

อุกฺโข สรณฺจ มูจฺดินฺทํ

วปฺปา ติฏฺฐินฺติ ภาคโส

อินฺทิวเรหิ สณฺณนํ

วนนตฺมฺปโสภิตํ

ฝั่งสระมูจดินททง ๒ ฟาก (มีเหตาค้นไม้) ตั้งอยู่เป็นสวน ๆ
ราวกะบุดคตปดุกไว้ วนสณฺทตาดาคไปด้วยหมุดค่นราชพฤกษงามดี

อหฺตมมาสํ ธาริยมานานํ

คณฺโธ เตสํ น นิชฺชติ

นิตฺตปฺปเสตวารี

ปฺปฬิตา คิริกณฺณิกา

กดินแห่งดอกราชพฤกษเป็นอาทิทรวงอยู่ได้ถึงเดือนไม่ขาดกดิน
อณฺชันค้ำแต่อณฺชันชาวทงคิริกกรณิกาเขียวบานแล้ว

กเลรุกฺเขหิ สณฺณนํ

วนนตํ ตฺลสํ หิ จ

สมฺโมหิตฺว คณฺเธน

ปฺปฬสาขานํ คํ วนํ

บ้าน^๕นี้ปกคลุมไปด้วย^๕ช่องแมง^๕ทั้งหลายแต่เหต^๕ากอแมง^๕ดัก^๕ อัน
 บุคคล^๕ย็น^๕ด^๕แล้วด้วย^๕กลิ่น^๕จากดอก^๕แดง^๕ก้าน

ภมรา ปุ^๕ผคน^๕เชน

สมน^๕ตาม^๕ภิน^๕น^๕ที^๕ตา

ต^๕ณี^๕ ก^๕ก^๕การ^๕ชา^๕ตาน^๕ิ

ต^๕ส^๕มี^๕ ส^๕ร^๕สี^๕ พ^๕รา^๕ห^๕ม^๕ณ

ก^๕ม^๕ภ^๕ม^๕ต^๕ตาน^๕ิ เจ^๕ก^๕าน^๕ิ

ม^๕ร^๕ม^๕ต^๕ตาน^๕ิ วา อุ^๕โก

ณะ^๕ตา^๕พ^๕รา^๕ห^๕ม^๕ณ^๕ ห^๕ม^๕ม^๕ด^๕ง^๕ภ^๕ม^๕า^๕ย^๕ิน^๕ด^๕ี^๕ต^๕อม^๕ด^๕ว^๕ย^๕ก^๕ลิ^๕น^๕ค^๕อก^๕ไ^๕้ โดย

ร^๕อบ^๕ ว^๕ด^๕ดิ^๕ผล^๕ม^๕ี^๕โก^๕ด^๕ด^๕ระ^๕ม^๕ุ^๕จ^๕ดิ^๕น^๕ท^๕น^๕ ๓ ช^๕น^๕ิด^๕ ผล^๕โต^๕เท^๕า^๕ห^๕ม^๕อ^๕ ๓ ช^๕น^๕ิด^๕

ร^๕ี^๕ก^๕ว^๕า^๕พ^๕ก^๕ชา^๕ว^๕หรือ^๕เห^๕ด^๕อง^๕ ผล^๕โต^๕เท^๕า^๕ตะ^๕โ^๕น^๕ ๒ ช^๕น^๕ิด^๕ ร^๕ี^๕ก^๕ว^๕า^๕ฟ^๕ง^๕ด^๕เ

พ^๕ก^๕เช^๕ย^๕ว^๕ ๗

อ^๕เ^๕ด^๕ถ^๕ ส^๕า^๕ส^๕โป^๕ พ^๕ห^๕ุ^๕โก

นา^๕ที^๕โย^๕ ห^๕ริ^๕ตา^๕ย^๕ุ^๕โต

อ^๕สี^๕ ต^๕า^๕ลา^๕ว^๕ ต^๕ิ^๕ญ^๕จ^๕น^๕ต^๕ิ

เฉ^๕ชา^๕ อ^๕ิน^๕ท^๕ี^๕ว^๕รา^๕ พ^๕ห^๕

ไ^๕น^๕ที่^๕โก^๕ด^๕ด^๕ระ^๕ม^๕ุ^๕จ^๕ดิ^๕น^๕ท^๕น^๕ มี^๕พ^๕ร^๕ร^๕ณ^๕ผ^๕ก^๕กา^๕ด^๕เป^๕็น^๕อ^๕ัน^๕มา^๕ก^๕ ท^๕ัง

ก^๕ระ^๕เท^๕ย^๕ม^๕ป^๕ระ^๕ก^๕อบ^๕ด^๕ว^๕ย^๕ไ^๕บ^๕อ^๕ัน^๕เช^๕ย^๕ว^๕ ต^๕ัน^๕เห^๕ด^๕า^๕จะ^๕ไ^๕อน^๕ต^๕ง^๕อยู่^๕ด^๕ุ^๕จ^๕ต^๕ัน^๕ตา^๕ด

ผ^๕ก^๕ด^๕ำ^๕ม^๕หา^๕ว^๕มี^๕เป^๕็น^๕อ^๕ัน^๕มา^๕ก^๕ ค^๕ว^๕ร^๕เด^๕็ด^๕ด^๕อก^๕ด^๕ว^๕ย^๕ก^๕ำ^๕ม^๕อ^๕

อ^๕ป^๕โ^๕ผ^๕เ^๕ฐ^๕า^๕ สุ^๕ริ^๕ย^๕ว^๕ล^๕ล^๕ี^๕ จ

กา^๕ล^๕ิ^๕ยา^๕ ม^๕ร^๕ุ^๕ค^๕น^๕ุ^๕ธิ^๕ยา

อ^๕โ^๕ส^๕กา^๕ ม^๕ุ^๕ท^๕ย^๕น^๕ต^๕ิ จ

ว^๕ล^๕ล^๕ิ^๕โก^๕ ข^๕ุ^๕ท^๕ท^๕ป^๕ุ^๕ผ^๕ิ^๕โย

เก^๕า^๕โค^๕ก^๕ก^๕ระ^๕อ^๕อม^๕ น^๕ม^๕ค^๕ำ^๕ร^๕ี^๕ย^๕ เก^๕า^๕ห^๕ญ^๕ำ^๕น^๕าง^๕ เก^๕า^๕ชะ^๕เ^๕ม^๕ ไ^๕ม^๕อ^๕โ^๕ด^๕ก

ต^๕ัน^๕เท^๕ย^๕น^๕ บ^๕ร^๕เพ^๕็ด^๕ไฟ^๕ ช^๕ิง^๕ช^๕ำ^๕ชา^๕ด^๕

โก^๕ร^๕ณ^๕ท^๕กา^๕ อ^๕โน^๕ชา^๕ จ

ป^๕ุ^๕ผ^๕ิ^๕ตา^๕ นา^๕ค^๕ม^๕ล^๕ล^๕ิ^๕กา

ร^๕ุ^๕ก^๕ข^๕มา^๕ร^๕ุ^๕บ^๕ห^๕ ต^๕ิ^๕ญ^๕จ^๕น^๕ต^๕ิ

พ^๕ุ^๕ล^๕ลา^๕ ก^๕ิ^๕สุ^๕ก^๕ว^๕ล^๕ล^๕ิ^๕โย

ว่านหางช้าง อังกาบ ไม้หนาด มลิซ้อน บานแก้ว ทองเคี้ยว
กับานขันต้นไม้ (อื่น) ดังอยู่

กเตรุหา จ วาเสนตี

โยธิกา มรุคนธิยา

นิตียา สุมนา ภณที

โสภติ ปทุมุตโตโร

ก้างปลา กายาน คัดเคี้ยว แดชะเอม (หรือการเกิด) มลิเดอย
มลิปกติ แดชะบา (หรือหงอนไก่) ทั้งบัวบกข้อมงดงาม

ปาตลีสุมุตทุกปาสี

กณิการา จ ปุปผิตา

เหมฆาลาว ทิสฺสนติ

รุจิรา อคฺคิสีชุปมา

แคล้อยแด่ฝ่ายทเด เครือกรรณิกา บานแก้วปรากฏดังซ้ายทอง
รุ่งเรืองดุจเปิดเพลิง

ยานิ ตานิ จ ปุปฺพานิ

ถลขานุทกานิ จ

สพฺพานิ ตตฺถ ทิสฺสนติ

เอวํ รมโม มโหทธิ

ดอกไม้นั้นเหล่าใดเกิดแต่ดอนแด่น้ำ เหล่านั้นทั้งหมดปรากฏณะ
ดระนั้น ๆ ชื่อว่ามัจฉดินทเพราะซึ่งน้ำอยู่มากนารนรมย ด้วยประการนั้น

อถสฺสา โปกฺขรณิยา

พหุกา วาริโคจรา

โรหิตา นลปํ สิงฺกุ

กุมภิตา มกรา สฺสุ

ในสระโปกขรณินั้น (หมายเอาสระมัจฉดินท เพราะเช้นกับสระ
โปกขณ) มีเหล่าสัตว์มีน้ำเป็นโคจรมาก คือ ปลาตะเพียน ปลาช่อน
(หรือชะโด) ปลาดุก จรเข้ ปลามังกร ปลาดูดาม (หรือปลาดุกา)

มรุ จ มรุตฺถจฺจิ จ

ตาลิสฺสา จ ปิยงฺกุกา

กฺุณฺนตฺตา ภาทฺมุตฺตา จ

สตุตฺตปฺปฺพา จ โลลฺลฺปา

ผิงทไม้มัดว สะเฒเคว็อ กายาน ประยงค ภาระวาน แห้วหมู
ดัตตบุษป ดมุดแว้ง

สุรภี จ รุกขา ตครา พหุตา ตุงควลลโโย

ปทุมกา นารทา โกฏฐา ฌามกา จ หเรณุกา

ไม้กฤษณาต้นหอม (หรือต้นพิมเด่น) แผลดำ แผลขาว (หรือ
วนวัดติมัตติกา) บัวบก (หรือกัลมพัก) เทพทาโร โกฏฐทั้ง ๘
กระทุ่มเดียด แดดองดิ่ง (หรือหนาด)

หลิหัทธกา คณฐเสลา หรีเวรา จ คุคคุลา

วิเภทกา โจรโกฏฐา กปปุรา จ กลิงคุกา

ขมิ้น ดีตายอน เถาหญา nang (หรือหรดานทอง) บัดดังดีดา
ดมอพิเภก โจรโกฏฐ การบูร รวงแดง ฯ

อเถตถ สี่หา พุขคฺฆา จ ปุริสาตุ จ หตฺถิโย

เอณฺเอยยา ปสทา เจว โรหิตา สรภา มิกา

แต่ในทไถดัดระมจจดินทนน มีเหล่าราชด้ห เดื่อไกร้ง ยักขิน
ปากเหมื่อนดา (หรือยักขินหน้าดา) แดเหล่าช้าง เนื้อฟาน ทราย
กวางดง ดะมั่ง ชะมด

โกฏฐสุณา สุโนปี จ ตุเลีย นพสนนิกา

จามรี จรนี ลงุณี ฌาปีตา มกุกฺกา ปุจ

สุนัขจิ้งจอก กระต่าย บ้าง สุนัขใน จามรี เนื้อฉมัน (หรือ
เนื้อจามรี) ชะนี ดิงดม ค่าง ดิง ดิงโตน

กุกฺกตา กตมยา จ

อิกฺกา โคนสีรา พหุ

ขคฺคา วราหา นกุลา

กาพเถตถ พหุตโส

กักกฏมฤค กตมายมฤค (อ. ชื่อของมฤคใหญ่ ชนิดหนึ่ง ๆ)
หมี ฉมับหรือโคถึก ระมาด สุนัขบ้า พังพอน กระแต มีมากใกล้
สระมูลจลินทนั้น

มเหสีสา โสณา สีกาลา ปมปกา จ สมนตโต

อาภุจจา ปจลาภา จ จิตรกา จาปี ที่ปีโย

กระบือบ้า สุนัขใน สุนัขจิ้งจอก แดเหตาดิงดม (หรือปอมช้าง)
(อาศัยบนกอไม้ใหญ่ตั้งอยู่) โดยรอบ (พระอาศรม) เหยย คชกุ่มภมฤค
(คชสีห์มีตะพองดังคชสีห์) แดเดื่อดาว เดื่อเห็ดอง

เปลกา จ วิมาสาทา สีหา โกกนิสาตกา

อฏฐปาทา จ โมรา จ ภสุสรา จ กุกกุตถกา

เหตากรต่าย แร้ง เกดร์ดีห์ ทุฐฐมฤคมีปกติจับสุนัขบ้ากิน
เปนภักษา (เดื่อแผ้ว) อฏฐฐาบทมฤค (อ. ว่าตะมั่ง ชะมด) นกยุง
เศวตหงส์ แดกุกกุตถลลคุณ (หรือไก่บ้า)

จงโกรา กุกกุกฏา นาคา อณณมณณย์ ปกุชีโน

พกา พลาภา นชชุหา ทินทิภา โกณจวาทิกา

เหต่านกกด (หรือนกกวัก) ไก่บ้า (หรือไก่เถื่อน) ร้องรับกัน
แดกกัน นกยางโทน นกยางเจ้า (หรือนกยางกรอก) นกโพระโตก
(หรือนกเขา) นกกระต่ายตวัด นกหัดดิน

พุยคณินสา โลหปีฏฐา

ปมปกา จีวชีวกา

กปีณชรา ติตติราโย

กุลาวา ปฏิกุตถกา

เหต่าเหยี่ยว โดหิตวณณสกุณ (หรือนกไนร์) นกโพระโคก
 นกกระตอยตัวดี นกกระเรียน นกกระทา อัดม อีรา

มนุทาลกา เจดเกพุ

ภณทุติตติรนามกา

เจตาวกา ปิงคุลาโย

โคธกา องคเหตุกา

เหต่านกค้อนหอย นกพระหิต นกคัมแค นกกระทา นกกระจอก
 นกแซงแซว นกกระเต็น แตนกทางเขน

กรวิกา จ สกุณ จ

อุหุงการา จ กุกุกุหา

นานาทีชคณากิณณ

นานาสรนิกุชิต

แต่เหต่านกการวิก นกกระไน นกเค้าโมง นกเค้าแมว (สระ
 มุจจตินทนน) เกิดขึ้นไปด้วยนกต่าง ๆ อีกก็กไปด้วยศัพท์ดำเนิน
 เดียงต่าง ๆ ๆ

อเถตถ สกุณ สนติ

นัลกา มณชุภาณิกา

โมทนติ สห ภริยาหิ

อณณมณณ ปกุชโน

ยังมีนกทั้งหลายในทีไถดัดระมุจจตินทนน คือเหต่านกชนเขี้ยว
 (มีชนบักดาวยวิจิตร) เรียกนกพระยาตอ พุดเพราะพร้อมกันตัวเมีย
 ราร้องต่อกันแตรกันบรรเทิงอยู่

อเถตถ สกุณ สนติ

ทิชา มณชุสุสราสีตา

เสตกขิกุฎา ภทรกษา

อนทชา จิตรเปกขุณา

แต่เหต่านกมีเดียงไฟเพราะเป็นนิตย มีในตางามประกอบด้วยหางตา
 ดีขาวทั้ง ๒ ข้าง มีชนบักอันวิจิตร มีอยู่ไถดัดระมุจจตินทนน

อเถตถ สกุณ สนติ

ทิชา มณชุสุสราสีตา

สีขณที นัลควา หิ

อณณมณณ ปกุชโน

เหล่าอัคนชาติมีเตี้ยไฟเราะ มีหงอนแฉกคอเขี้ยว มีไนท์
โกดัดระมุจจลินทนั้น รำร้องต่อกันแดกัน

กุกกุตถกา กุพีรกา	โกณฐา โปกขรสาตกา
กาพาเมยฺยา พลียกฺขา	กทมฺพา สุวสาธิกา
หลัททา โรหิตา เสตา	อเถตถ นพกา พหู
วารณา เกงฺกราชา จ	กทมฺพา สุวโกกิลา
กุกกุสา กุรรา หัสสา	อาณฺา ปรีวเทนฺติกา
จากหัสสา อตีพลา	นชฺชฺหา ชิวชฺวกา
ปาเรวตา รวิหัสสา	จกฺกวากา นทิจรา
วารณาภิรฺรทา รมฺมา	อุโภ กาลูปกุชฺชิโน

เหล่านกกระไน นกกด นกเป็ด นกดอกบัว เขี้ยวแดง เขี้ยว
กันไกร นกกระดัง นกแซกเต่า นกดำดิกาดัดเหลือง ดั่งแดง ดั่งขาว นก
กระจับ นกหัดดิน นกเคี้ยวโม่ง นกคด้า นกแก้ว นกดูเหว่า นกออกค้ำ
นกออกขาว เด่วตหงส์ นกค้อนหอย นกกระวังไฟร หงส์แดง นกกระไน
นกไฟระโดก นกพระหิต นกพิราบ หงส์ทอง นกจากกะพราภ ผู้เที่ยว
ไปทั้งในน้ำทั้งบนบก แดนกหัดดินทรี ร้องน้ายินดี ร้องในกาดเข้า
กาดเย็น

อเถตถ สกฺกนา สนฺติ	นานาวณฺณา พหู ทิชา
โมทนฺติ สห ภริยาหิ	อณฺณมณฺณ ปกุชฺชิโน
อเถตถ สกฺกนา สนฺติ	นานาวณฺณา พหู ทิชา
สพฺเพ มณฺชฺ นิกุชนฺติ	มุจฺจลินทมฺภโต สริ

ยังเหตาดักุณชาติมีดต่างกันเป็นอันมากอยู่ในที่ใกล้สระมัจฉดิณฑ
 นน รารองคอกนแดกนยन्दกับเหตาดวเมย แดทงหมคณนเดีย
 เสนาะร้องอยู่สองฟากสระมัจฉดิณฑ

อเถตถ สกุนา สนติ	กรวี นาม เต ทิชา
โมทนติ สห ภริยาหิ	อณณมณณิ ปกุชิโน
อเถตถ สกุนา สนติ	กรวี นาม เต ทิชา
สพเพ มณชู นิกุชนติ	มัจฉดิณฑมุกโต สริ

ยังเหตาดักุณชาติชื่อว่ากรวี (หรือการเวก) มีอยู่ในที่ใกล้
 สระมัจฉดิณฑนั้น ร้องหากนแดกนยन्दด้วยเหตาดวเมย แดทงหมคณน
 เดยงเสนาะร้องอยู่สองฟากสระมัจฉดิณฑ

เอณณยุยปสตาภิณณิ	นาคสงฆนิเสวิต
นानาลตาทิ สณณน	กทลิมิคนิเสวิต

สองฟากสระมัจฉดิณฑนั้นเกิดออกไปด้วยเนื้อทรายแดฟาน (หรือ
 กวาง) อันหมุ่ข้างเฉพเฉว ปกคคุมไปด้วยเหตาดักาวดัยต่าง ๆ อัน
 ชมคเฉพเฉว

อเถตถ สามา พหุกา	นิวาโร วรโก พหุ
สาตี อกฏฐปาโก จ	อุจฺจุ ตตฺถ อนปโปโก

แดแถบสระมัจฉดิณฑนั้นหมุ่กับแก (หรือเขานก) เข้าฟ้าง
 (เข้าเป็ดอกกัว) ดูกเดือยมากมาย เข้าดาดอันมิได้ดูโดยกิม
 อันไถเป็นอาทิ (เกิดเองโดยธรรมชาติ) แดอ้อยมมิใช้เด็กน้อยในที่
 ใกล้สระมัจฉดิณฑนั้น

อัย เอกปที เอติ
ขุที ปีสาสี อรติ

อุชฺ คจฺฉติ อสุสมํ
ตตฺถ ปตฺโต น วินฺทติ

น^๕เป็นหนทางเดินเรียงตัวเฉพาะคนเดียวจึงไปได้ จะตรงถึงพระ
อาศรมสถาน บุคคลถึงณพระอาศรมนั้นแล้ว ย่อมไม่ได้ความหายาก
หรือความกระหาย แลความไม่ยินดีแต่อย่างไรเลย

ยตฺถ เวสฺสณฺตโร ราชา สห ปุตฺเตหิ สมมตี
ธาเรนฺโต พุราหมณฺวณฺณิ อาสทณฺจ มสฺสขณฺฏี
จมนฺวาเสี ฌมา เสตี ชาตเวทํ นมสฺสตี

พระเวสสันดรราชผู้พร้อมด้วยพระชาติราชบีโวรด์ พระกนิหา
ชินราชบียชิตาแลพระนางมัทรีอัครมเหสี เสด็จประทับอยู่ณพระ
อาศรมคิยาวาส์ใด ทรงเพศพราหมณ ทั้งขอสำหรับเกี่ยวผลไม้ ภาชนะ
สำหรับใช้ในการบูชาเพลิงแลพระชฎา ทรงหนังสือเป็นภาษาทรง บูชา
เพลิง (คาพราหมณจึงไปณะพระอาศรมบทนั้น) ฯ

ตมตฺถ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห เมอัสมเดจพระชินีตฺห
จะทรงประกาศข้อความนั้น จึงทรงภาษิต (คาถาที่ ๔๗๒ กิ่ง) ว่า

อิทํ สุตฺวา พุรหมพนฺธุ อีสึ กตฺวา ปทกฺขิณํ
อุทคฺคจิตฺโต ปกฺกามิ ยตฺถ เวสฺสณฺตโร อหุ

ชชกพรหมพนฺธุได้ฟังคำพระอจฺจุตฺตนักพรตนั้นแล้ว ทำประทักษิณ
พระฤษี เป็นผู้มีจิตยึดมั่นหลุดไปสู่สถานทพระเวสสันดรบรมโพธิสัตว์เจ้า
ประทับอยู่

พิมพ์ที่โรงพิมพ์จำรูญผล ถนนหน้าพระลาน พระนคร

นายชวต ฤชุพันธ์ ผู้พิมพ์โฆษณา

๒๕/๓๒/๒๕๗๗